

Agnieszka Szykuła-Żygawska

MOCÓWKA – DZIEJE MIEJSCOWOŚCI

Miejscowość Mocówka (położona we wschodniej części województwa lubelskiego) ma dosyć krótki rodowód. Po raz pierwszy nazwa miejscowości pojawia się w 1878 roku w Aktach Stanu Cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Łabuniach, na której terenie była ona położona. W oparciu o źródła i mapy możliwe jest przeanalizowanie rozwoju tej miejscowości oraz znajdującego się na jej terenie zespołu dworsko-parkowego.

Trakt prowadzący obecnie z Łabuniek do Jarosławca, przy którego wschodniej części powstała miejscowość Mocówka zaznaczony został na mapie F. von Miega *Karte des Königreichs Galizien und Lodomerien* wykonanej w latach 1779–1782. Analiza treści mapy wykazała, że nie był to wówczas teren zabudowany. Bliskość traktu oraz żyzne gleby mogły wpłynąć na fakt, że kolejni właściciele tych terenów zdecydowali się na założenie tutaj folwarku, który dał początek miejscowości.¹

Na przełomie XVIII i XIX wieku teren obecnej Mocówki wchodził w skład dóbr Łabunie, należących do Stanisława Grzembkiego. Od około 1819 roku Mocówka należała do córki Stanisława, Antoniny Grzembkiej i jej męża Feliksa hrabiego Tarnowskiego.²

Na Kartograficznej Mapie Królestwa Polskiego, z 1839 roku, na terenie obecnej Mocówki został zaznaczony zbiornik wodny. Przymuszcza się przy tym, że w tym miejscu wybudowano pierwsze budynki.³

W połowie XIX wieku część wsi była w posiadaniu syna Antoniny i Feliksa, Adama Tarnowskiego, a część należała do Władysława Karnickiego (męża drugiej z córek Stanisława Grzembkiego – Teofili), właściciela Łabuniek. W 1872 roku Władysław Karnicki sprzedał część Mocówki mieszkańcowi Toma-

szowa Lubelskiego Pawłowi Ludwikowi Roszkowskiemu, który dzierżawił również folwark Stabrow.⁴ Losy rodziny Roszkowskich na przestrzeni XIX i w 1. połowie XX wieku splotyły się z dziejami miejscowości Mocówka, Łabuńki i Łabunie.

Z analizy treści ksiąg Urzędu Stanu Cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Łabuniach wynika, że pierwszy z rodu Roszkowskich przybył ze Szczepieszyna na tereny obecnej gminy Łabunie około 1815 roku. Był to Michał Roszkowski. Jego ojciec był z zawodu sukiennikiem, natomiast syn określany jest w dokumentach jako *majster kunsztu garncarskiego*. Dwudziestoletni Michał Roszkowski 8 stycznia 1815 roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Dąbrowską mającą 15 lat skończonych, włościanką w Łabuń.⁵ Małżeństwo zamieszkało prawdopodobnie w Łabuniach. Osiemnaście lat później Michał Roszkowski odnotowany został w źródłach jako właściciel części gruntów w Łabuńkach.

Na przełomie XVIII i XIX wieku część Mocówki była również w posiadaniu ojców bazylianów zamojskich. Ordynat Andrzej Zamojski nadał bazylianom folwark w Łabuńkach w 1792 roku.⁶ Od końca XVIII do ok. lat 80. XIX wieku zakonnicy ci administrowali również parafię unicką w sąsiednich Łabuńkach.⁷

Pochodzące z 2. połowy XIX wieku akta dotyczące folwarku administrowanego przez o.o. bazylianów w Mocówce dokumenty na temat parafii w Łabuńkach, która miała być wówczas afiliowana do parafii zamojskiej p.w. św. Mikołaja, oraz zapisy na temat sporu prowadzonego między administratorami parafii i jej kolatorem zachowały się w zbiorach Archiwum Państwowego w Lublinie.⁸

¹ F. von Mieg, *Karte des Königreichs Galizien und Lodomerien* sporządzona w latach 1779–1782, znajdująca się w Kriegsarchiv w Wiedniu.

² J. Niedźwiedz, *Leksykon historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, Zamość 2003, s. 320. A. Szykuła, *Teofila Karnicka w Łabuńkach*, „Archiwariusz Zamojski”, 2006, s. 19–21; Taż, *Tarnowscy w Łabuniach*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny” 11, 2007, s. 9–17.

³ Topograficzna Karta Królestwa Polskiego, 1:126000. Kol. VI. Sek. XI. 1839 r.

⁴ Archiwum Państwowe w Zamościu (dalej APZ), Hipoteka Ordynacji Zamojskiej, Dokumenty Dóbr Łabuńki, WOL NU, T. 1 i 2, (brak paginacji).

⁵ Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej APL), Urząd Stanu Cywilnego (dalej USC) Łabunie, 1813, s. 91.

⁶ L. Borys, *Historia Cerkwi prawosławnej i greko katolickiej na terenach obecnego powiatu zamojskiego*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny”, 2004, nr 1–2, s. 39.

⁷ Por. A. Szykuła, *Zespół cerkiewny w Łabuńkach*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny”, nr 1/2008, s. 23–29.

⁸ APL, Chełmski Konsystorz Grekokatolicki (dalej ChKGK), sygn. 580, passim.

Dwór w Mocówcze w latach 20-30-tych XX wieku, rekonstrukcja: Leszek Firek.

Jak wynika z dokumentów, unicka parafia p.w. św. Olgi w Łabuńkach została przyłączona do zamojskiej z powodu braku funduszy na odnowienie budynku cerkiewnego. Z tych powinności nie wywiązywał się kolator parafii Kajetan Cyryak baron Karnicki, o czym świadczą wysyłane do niego upomnienia.⁹

Z dokumentów wynika, że w 1806 roku o.o. bazylianie posiadali w Mocówcze folwark o objętości 24 mórg.¹⁰ Dokładny opis folwarku pochodzi z 1860 roku. Ziemie o.o. bazylianów zamojskich w Mocówcze określono jako *Pole zaczynające się od drogi do Łabuń idącej i ciągnące się w równej szerokości aż do granicy od pól Jarostawca, długości prętów 746,*

*pręcików 3, ławek 6, a szerokości prętów 9, pręcików 9, ławek 5.*¹¹ Do zakonników należało również pole zaczynające się od *Nizwy Dworskiej i ciągnące się do granicy pól wsi Barchaczów i łąka przy ogrodzie klasztornym granicząca od wschodu z pastwiskami gromadzkimi Łabuńiek, od południa z łąkami dworskimi należącymi do Łabuń, od zachodu z łąkami włościan łabuńiekich i od północy z ogrodem klasztornym, która obejmowała 4 morgi, podług zbioru siana 12 fur parokonnych.*¹²

Z dokumentów wynika, że między Roszkowskim a bazylianami wynikł spór własnościowy o ziemię w tej miejscowości. Dokumenty zawarte w zespole Chełmskiego Konsystorza Greckokatolickiego wykazują, że spór trwał w latach 1833-1842,

⁹ Tamże, s. 10.

¹⁰ Tamże, s. 11. Móg: jednostka miar powierzchni, 1 móg = 5.984,993 m² - według: I. Ihnatowicz, Vademecum do badań nad historią wieku XIX i XX. Warszawa 1967, s. 37.

¹¹ Tamże, s. 94 v; Pręt: jednostka miar powierzchni; 1 pręt = 19, 950 m² według według: I. Ihnatowicz, dz. cyt., s. 37.

¹² Tamże.

Wykaz administratorów folwarku o.o. bazylianów w Mocówce

Imię i nazwisko	urodzony	wzmiankowany	inne
Jan Bartoszewicz	ok. 1759 r.	1822 r. ¹³	-
Antoni Pieniążek	ok. 1802 r.	1828 r. ¹⁴	dzierżawca folwarku
Adolf Szyduczyński	ok. 1807 r.	1838 r. ¹⁵	-
Ludwik Włosiński	ok. 1800 r.	1840 r. ¹⁶	-

a ostateczna decyzja była niekorzystna dla Roszkowskiego, który utracił część swoich ziem.¹⁷

Przypuszczalnie przez 2. połowę XIX wieku i na początku XX wieku Mocówkę dziedziczyli w części kolejni przedstawiciele rodziny Roszkowskich. W roku 1891 folwark należał do Pawła Roszkowskiego, (który sprowadził się z Tomaszowa Lubelskiego) przypuszczalnie syna Michała i Jadwigi.¹⁸ Natomiast na początku XX wieku część Mocówki należała do Ignacego i Andrzeja braci Roszkowskich, którzy otrzymali tę miejscowość w spadku po ojcu, Pawle Roszkowskim. Córką Andrzeja Roszkowskiego i Pauliny Winiarskiej była zamieszkała w latach 70-tych w Mocówce Paulina Wincenta Roszkowska, która w 1877 roku urodziła syna, a rok później wstąpiła w związek małżeński z *przybyłym z nad Dunaju* Sylwestrem Czerniawskim.¹⁹

Po śmierci obydwu braci w 1926 roku majątek otrzymała ich jedyna siostra Wanda Maria z Roszkowskich Nowakowska.²⁰

Właścicielka rozpoczęła w tym samym roku parcelację majątku Mocówka między mieszkańców sąsiednich miejscowości. W roku 1933 niewielka część Mocówki należała do córek Wandy Marii,

Władysławy Zofii z Nowakowskich Pleśniarowiczowej i Jadwigi Marii z Nowakowskich Kasprowiczowej.

Folwark Mocówka był niewielki, ale sukcesywnie zwiększał się. Przed 1880 rokiem był w miejscowości 1 dom i 12 mieszkańców. Ogółem folwark obejmował 719 mórg ziemi z czego ok. 450 ornej i ogrodów, 15 mórg łąk, 242 lasu wraz z pastwiskami. Wówczas też w Mocówce istniała owczarnia i park przy folwarku o powierzchni ok. 1 ha.²¹ Przed rokiem 1924 folwark Mocówka liczył 3 domy, najmniej w porównaniu z innymi folwarkami położonymi na terenie gminy Łabunie.²²

Dzięki wspomnieniom najstarszych mieszkańców możliwe jest zrekonstruowanie wyglądu dworu, wzniesionego pod koniec XIX wieku. Był on wzniesiony z cegły, parterowy, siedmioprzelotowy (czyli o siedmiu otworach na które składają się drzwi i okna, w jednej elewacji), kryty gontem osikowym. W części posiadał podpiwniczenie. Prowadziły do niego dwuskrzydłowe drzwi poprzedzone usytuowanym na osi gankiem wspartym na dwóch drewnianych filarach. Ganek, o dwuspadowym gontowym dachu wieńczył trójkątny ryzalit. Stolarka budowlana drzwi i okien była drewniana, ponadto okna posiadały okiennice.²³ Dwór został rozebrany w latach 60-tych XX wieku.²⁴

Analiza treści ksiąg spisu ludnościowego sporządzonego w latach 30-tych XX wieku wykazała, że

¹³ APL, Parafie rzymskokatolickie w województwie lubelskim, parafia w Łabuniach, Akta Zaślubin, 1822 r., s. 143.

¹⁴ Tamże, Akta Urodzonych, 1828 r., s.180.

¹⁵ Tamże, Akta Małżeństw, 1837 r., s. 243.

¹⁶ Tamże, Akta Urodzonych, 1840 r., s. 398.

¹⁷ APL, CHKGK, sygn. 580, s.91v.

¹⁸ Spisok dworskim mienjam w Ljubliniskoj Guberni, Pamjatnaja Knizka Ljublinskoj Guberni na 1891 god, Lublin 1891, s. 353-397.

¹⁹ APZ, Akta parafii rzymskokatolickiej w Łabuniach, Akta Urodzeń, 1877 r., s. 55; Akta Małżeństw 1877 r., s. 68.

²⁰ Maria Roszkowska urodziła się w 1863 roku w Łabuniach, jako córka Pawła i Marianny z domu Turzyniecka, jej mąż, Hipolit Nowakowski urodził się w 1861 roku w gminie Horodło, pochodził z zamożniejszej rodziny właścicieli ziemskich; APZ, USC 1886 r., s. 60 nr 12; APZ, Akta Hipoteki Zamojskiej, Mocówka, 362, s. 12-20.

²¹ hasło: Mocówka AN, [w:] Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F Sulimierski, B. Chlebowski, W. Wawelski, wypis hasel dokonany przez W. Sokołowskiego. Województwo lubelskie w 15 tomach (1880-1904) Lublin 1974, s. 244.

²² J. Niedźwiedź, dz. cyt.

²³ O architekturze dworskiej Lubelszczyzny w okresie 20-lecia międzywojennego; por. J. Górak, Nieznane dworki Lubelszczyzny, "Studia i Materiały Lubelskie, T. XI, Lublin 1986, s. 117-180.

²⁴ Informacje zawarte w liście Józefa Żuka do Doroty i Leszka Firków, mieszkańców Mocówki. Archiwum rodzinne Doroty i Leszka Firków.

Mocówka, widok starodrzewu, fot. Agnieszka Szykuła, 2005.

w Mocówce osiadali również mieszkańcy, najczęściej rolnicy z dalszych gmin. W latach 30-tych XX wieku w Mocówce zamieszkiwali również nauczyciele pracujący w Szkole Podstawowej w Łabuńgach i Mocówce. Były to między innymi: Marianna Hałasińska, Józef Żuk, Aniela Jarosz i Wacław Wanciszewicz.²⁵

Obecnie Mocówkę wyznacza jeden trakt główny prowadzący z Łabuniek w stronę Barchaczowa wokół którego zgrupowane są budynki mieszkalne. Pozostałością po folwarku jest park powierzchni około 1 hektara, w którego okolicy wzniesiony był dwór rządców folwarku Mocówka.

Spis zatrudnionych w Folwarku Mocówka 1875-1888

Zawód	Imię i nazwisko	Wiek	Źródło APZ, USC Łabunie	Miejsce zamieszkania i inne
1878			sygn. 3.	
Batrak ²⁶	Michał Cisko	-	s. 36, nr 107	Mocówka
Batrak	Grzegorz Lupa	-	s. 36, nr 107	Mocówka
Batrak	Andrzej Szponar	37 l.	s. 36, nr 107	1 × pojawił się Folwark Mocówka
1879			sygn. 4.	
Batrak dworski	Wojciech Szykuła	21 l.	s. 99, nr 53	Ur. w Suchowoli, Mocówka
Batrak	Michał Cisko	34 l.	-	Mocówka
Batrak	Michał Kucharski	35 l.	-	Mocówka
Służąca	Rozalia Bździuch	25 l.	-	Mocówka
1880			sygn.5.	
Batrak	Tomasz Tokarski	30 l.	s. 60, nr 179	Mocówka
Bartak	Józef Rumańko	30 l.	s.129, nr 107	
Batrak	Michał Zabłocki	40 l.	s.129, nr 107	Mocówka

²⁵ APZ, Książka Meldunkowa Łabuńki, nr 2 (brak paginacji).

²⁶ Batrak - najmita, wyrobink, robotnik rolny (batrak dworski, czyli pracujący we dworze). Podręczny słownik rosyjsko-polski, red. J. H. Dworecki, Warszawa 1986, s. 33.

Zawód	Imię i nazwisko	Wiek	Źródło APZ, USC Łabunie	Miejsce zamieszkania i inne
1881		sygn. 6.		
Batrak	Michał Cisko	-	s. 48, nr 151	Mocówka
Batrak	Michał Zabłocki	-	s. 48, nr 151	Mocówka
Batrak	Wojciech Sendlak	23 l.	s. 75, nr 19	Mocówka
1882		sygn. 7.		
Batrak	Dominik Kostrubiec	32 l.	s. 41, nr 121	Mocówka
Batrak	Franciszek Krawiec	38 l.	s. 131, nr128	Mocówka
Batrak	Paweł Magryta	46 l.	s. 131, nr128	Mocówka
1883		sygn. 8.		
Batrak	Franciszek Kukielka	36 l.	s. 11, nr 42	Mocówka
Batrak	Józef Rumaszko	42 l.	s. 51, nr 108	Mocówka
Batrak	Paweł Mrycz	42 l.	s. 51, nr 108	Mocówka
Batracy	Jan Lalik i Marianna z Wiatrzyków	28 l. i 21 l.	s. 83, nr 185	1 ślub na Mocówce
1884		sygn. 9.		
Bartak	Antoni Koczyłap	39 l.	s. 34, nr 113	
Sługa folwarczny	Kazimierz Faryszkiewicz	20 l.	s. 47, nr 158	Zamieszkała w Wierzbju
Położnica ²⁷	Zofia Lalik	-	s. 47, nr 160	
1886		sygn. 11.		
Fornal	Stanisław Wawrzyniuk	60 l.	s. 78, nr 34	
Fornal	Jan Byk	25 l.	s. 78, nr 34	
Położnica	Marianna Skórzyńska	67 l.	s. 78, nr 34	Rok śmierci
1887		sygn. 12.		
	Jan i Rozalia Nowiszewscy	-	s. 116, nr 47	

²⁷ Położnica - kobieta w pòłogu. Mały słownik języka polskiego, red. S. Skompka, H. Auderska, Z. Lempicka, Warszawa 1968, s. 597.